

УДК 338.43:631:332.14:331.1

С. А. Сегеда,

д. е. н., професор, професор кафедри маркетингу та бізнес-аналітики,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6179-564X>

Г. В. Сиса,

аспірант, Київський національний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-8273-7147>

І. В. Третяк,

аспірант, Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-9673-3628>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.23.103

СТАЛИЙ РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ, ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ, РИНОК ЗЕМЛІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ

S. Seheda,

Doctor of Economic Science, Professor, Professor of the Department of Marketing and Business
Analytics, Vasyl' Stus Donetsk National University

H. Sysa,

PhD student, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

I. Tretiak,

PhD student, Vasyl' Stus Donetsk National University

THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE'S AGRICULTURAL SECTOR: TRANSFORMATIONAL PROCESSES, HUMAN POTENTIAL, LAND MARKET, AND INNOVATION PRIORITIES

У статті досліджено теоретико-методологічні засади та практичні аспекти забезпечення сталого розвитку аграрно-продуктового виробництва України в умовах соціально-економічних трансформацій і зростання глобальних викликів. Обґрунтовано визначальну роль людського потенціалу як стратегічного ресурсу підвищення ефективності аграрного сектору, забезпечення продовольчої та національної безпеки держави. Проаналізовано сучасні тенденції розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності в аграрній сфері, окреслено проблеми ресурсного, фінансового та інституційного забезпечення. Розроблено концептуальні підходи до формування інноваційно-інвестиційної моделі сталого розвитку аграрно-продуктових систем, заснованої на принципах збалансованого використання природних ресурсів, енергоефективності, екологічної рівноваги та соціальної відповідальності. Запропоновано напрями підвищення конкурентоспроможності аграрної економіки України через активізацію людського капіталу, модернізацію системи державного управління та посилення інтеграційних зв'язків між економічною, екологічною й соціальною сферами розвитку.

The article comprehensively examines the theoretical, methodological, and practical foundations for ensuring the sustainable development of Ukraine's agri-food production under the conditions of modern global transformations, economic instability, and intensifying national security challenges. The research substantiates the strategic role of human potential as a decisive factor in enhancing the efficiency, adaptability, and competitiveness of the agricultural sector within the framework of the sustainable development paradigm. It is argued that human capital serves not only as a productive resource but also as a system-forming element that integrates innovation, investment, and social progress into a single mechanism of economic growth.

The study identifies the main institutional and structural barriers that hinder the sustainable development of the agri-food complex, including the underutilization of labor potential, insufficient investment activity, technological backwardness, and weak coordination between state and regional development strategies. Particular emphasis is placed on the modernization of the management model of the agricultural sector through digitalization, innovative technologies, ecological balance, and the implementation of state policies aimed at achieving food and economic security.

The article develops a conceptual framework for an innovation— and investment-oriented model of sustainable agri-food production, which is based on the principles of resource efficiency, environmental responsibility, and social inclusiveness. This model assumes the rational use of natural, energy, and human resources while ensuring long-term ecological stability and the resilience of rural territories. The research results demonstrate that the sustainable transformation of Ukraine's agri-food production requires a transition from a resource— and export-oriented structure to a knowledge-based, innovation-driven economy that prioritizes environmental conservation and the development of human capital.

The practical significance of the study lies in its potential use for improving state and regional strategies for agricultural modernization, strengthening food and national security, and supporting the implementation of the Sustainable Development Goals (SDGs) in Ukraine. The findings can serve as a scientific basis for elaborating mechanisms of effective governance, investment stimulation, and human resource development in the agri-food sector, contributing to the formation of an integrated and competitive national economic model capable of ensuring sustainable growth and resilience in the face of global challenges.

Ключові слова: аграрний сектор, економіка, трансформації, ринок землі, сталий розвиток, людський потенціал; інноваційна модель; інвестиції; продовольча безпека; національна безпека.

Key words: agrarian sector, economy, transformations, land market, sustainable development, human potential, innovative model, investments, food security, national security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Активізація трансформаційних процесів в аграрно-продуктовому виробництві України, зумовлена впровадженням ринку земель сільськогосподарського призначення, відбувається за умов неповної узгодженості нормативно-правового забезпечення, що створює ризики організаційно-виробничого та соціально-економічного характеру. У таких умовах особливої актуальності набуває формування довгострокової державної стратегії розвитку аграрного сектора, спрямованої на реалізацію цілей сталого розвитку та забезпечення національної безпеки.

Проблема полягає у необхідності комплексної модернізації аграрно-продуктового виробництва, яка включає: збереження та відтворення природно-ресурсного потенціалу; розвиток інтелектуалізованої матеріально-технічної бази; відродження й підтримку ключових галузей (льонарства, цукробурякового виробництва, тваринництва тощо); підвищення рівня професійної підготовки кадрів; формування інноваційно-інвестиційної моделі господарювання; розширення виробництва продукції з високою

доданою вартістю; та інтеграцію аграрних підкомплексів у єдину національну економічну систему.

Вирішення цієї проблеми напряму пов'язане з низкою важливих наукових та практичних завдань, серед яких: розробка ефективних механізмів раціонального використання земельних, водних і лісових ресурсів та запобігання їх деградації; наукове обґрунтування оптимальної структури аграрного виробництва з урахуванням природно-кліматичних зон; формування сучасної інфраструктури глибокої переробки та довготривалого зберігання продукції; розвиток наукоємних технологій, насінництва, селекції та машинобудування для аграрного сектора; створення економічних стимулів для інвестицій, інновацій, доступного кредитування й модернізації виробництва; забезпечення продовольчої безпеки, зростання доданої вартості та збалансованості внутрішнього ринку; розвиток людського потенціалу як базового фактора інтелектуалізації виробництва та економічного зростання.

Таким чином, проблема трансформації аграрно-продуктового виробництва є багатовимірною, охоплює економічні, екологічні, технологічні та соціальні аспекти та визначає потребу у формуванні цілісної державної політи-

ки, що інтегрує науку, освіту, виробництво та інновації. Її вирішення має стратегічне значення для забезпечення продовольчої, економічної та національної безпеки України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання трансформації аграрного сектора, його інноваційно-інвестиційного розвитку та забезпечення продовольчої й економічної безпеки широко висвітлюються у працях багатьох українських дослідників [1, 2, 5, 6, 8—11, 13, 15—17, 25—26, 29—31]. Значний внесок у розробку теоретичних основ сталого розвитку аграрного виробництва зробили В. Вернадський, С. Подолинський [22], які обґрунтовували роль людського потенціалу й природних ресурсів у формуванні продуктивних сил суспільства.

Дем'яненко С.І., досліджуючи тривалу динаміку аграрної реформи в Україні, акцентує увагу на історичних коріннях проблеми, зокрема на поверненні приватної власності на землю після розпаду СРСР. Автор зазначає, що аграрні трансформації в Україні мають глибоке історичне підґрунтя і є "природним етапом" розвитку сільськогосподарської галузі [4].

Кириленко І.Г. та Івченко В.Є. у своїх дослідженнях більше уваги акцентують на питаннях зміни українського сільськогосподарського виробництва під впливом ринкових реформ, інституційних перетворень та переходу від планової моделі до ринкової економіки [7].

Колектив авторів на чолі з Гадзалою Я.М. більше уваги приділяють вивченню питання організаційно-правових аспектів земельної реформи та її ефективності. Основні акценти статті зосереджені на науковому та правовому підґрунті реформи, а також на наукових розробках Інституту аграрної економіки, які сприяли сутєвому зростанню валового виробництва в певні роки й формуванню ринкових структур [3].

Месель-Веселяк В.Я. та Федоров М.М. досліджують структурні проблеми аграрної галузі: дисбаланс між рослинництвом і тваринництвом, низький рівень технологічності, недостатню переробку, нерівномірність розвитку господарств. Значну увагу автори приділили питанням державної підтримки: стабільній аграрній політиці, інвестиціям, розвитку кредитування, стимулюванню інновацій, ефективному регулюванню ринків [20].

Шубравська О.В., досліджуючи розвиток агропродовольчого виробництва України, окреслює основні виклики: недостатня інвестиційна активність або невідповідне вкладення ре-

сурсів; недосконала структура виробництва (диспропорція між рослинництвом, тваринництвом та переробкою); залежність від зовнішніх ринків, що робить агропродовольчий сектор вразливим до коливань світового попиту; логістичні та інфраструктурні обмеження (транспортування, зберігання продукції); ризики ресурсного забезпечення: земля, вода, енергоресурси [32].

Мельничук Р. при дослідженні питання розвитку аграрного сектора акцентує на сучасних інструментах його регулювання. Він звертає увагу на проблему нестабільності реформ, складність впровадження екологічних стандартів та обмежений доступ виробників до фінансування [18].

Колектив авторів на чолі з Рудевською В. досліджують аграрний сектор через його привабливість для інвесторів. Дослідники стверджують, що інноваційні інструменти й інвестиції є критично важливими для відновлення агросектора після кризи, а також для стимулювання модернізації виробництва [34]. Кучер А. досліджує готовність аграрних підприємств України до переходу на "Agri-4.0": цифровізація, інтелектуалізовані системи, точне землеробство [14]. Прокопа І. досліджує вплив воєнного конфлікту на агросектор, а також розглядає варіанти відновлення: повернення до "сирої моделі" чи стійкі екологічні моделі агровиробництва [33]. Крилова І. та Юзик А. вивчають ключові економічні механізми земельного обігу, права власності, а також проблеми прозорості та ефективності управління земельними ресурсами в контексті сталого розвитку аграрного сектора України [12]. Петренко К.В. та Золотоверх А.В. досліджують вплив євроінтеграційних процесів на аграрний сектор. Автори наголошують на необхідності адаптування української аграрної політики до європейських стандартів, зокрема у сфері якості продукції, екології та субсидій [21].

Отже, сучасні дослідження вітчизняних учених спрямовані на вивчення механізмів ефективного використання земельних ресурсів, удосконалення галузевої структури аграрного виробництва, розвитку переробної промисловості та технологій глибокої переробки, оптимізації сівозмін, впровадження точного землеробства, підвищення енергоефективності та біоенергетичного потенціалу. Разом з тим, комплексні дослідження, які б інтегрували проблеми ресурсозбереження, технологічної модернізації, розвитку галузевих підкомплексів, удосконалення промислової інфраструктури, формування продовольчої безпеки та побудо-

ви інноваційно-інвестиційної моделі національного аграрно-продуктового виробництва, залишаються недостатньо систематизованими. Це зумовлює необхідність подальшого поглиблення наукових підходів до формування стратегічної моделі сталого розвитку аграрного сектора України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є наукове обґрунтування концептуальних засад формування та розвитку інноваційно-інвестиційної моделі аграрно-продуктового виробництва України, здатної забезпечити раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, підвищення продуктивності й ефективності виробництва, зміцнення продовольчої та економічної безпеки держави, розвиток людського потенціалу та інтеграцію аграрного сектора в систему сталого національного розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інноваційна модель господарювання в аграрному секторі потребує належних умов для її організації та на рівні держави визначення мети такої трансформації на довготривалу перспективу. В Указі Президента України "Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року" від 30 вересня 2019 року № 722/2019 [25] та у Законі України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення" [23] така мета визначена. Це "забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина" [23].

В аграрно-продуктовому виробництві поставлена мета може бути реалізована шляхом вирішення наступних важливіших задач: звільнення від ворога окупаних територій, збереження екологічності земельних, лісових і водних ресурсів, відтворення їх якісних характеристик, зокрема, розмінування полів, очищення від забрудненості, відновлення структурованості і родючості ґрунтів, примноження їх продуктивності, що є базовою основою соціальної, національної, економічної й продовольчої безпеки України; відновлення, розбудову та розвиток сільськогосподарського машинобудування на сучасній технологічній основі й виробництво інтелектуалізованої системи машин, обладнання і механізмів 6-го поко-

ління, особливо для "малого поля" фермерських господарств та господарств населення — як вагової складової інноваційно-інвестиційної моделі господарювання та задіяння у виробничій діяльності людського капіталу; нарощування національного виробництва широкого асортименту якісних, екологічно безпечних харчових продуктів та предметів повсякденного вжитку, виготовлених із органічної сільськогосподарської продукції та побічних продуктів її промислової переробки екологобезпечних для навколишнього середовища і здоров'я і життєдіяльності людини, та таких, що сприяють формуванню і розвитку її якісного ресурсного потенціалу, всіх його структурних складових: фізичних, інтелектуальних, духовних; збереження й відтворення трудових ресурсів та створення і розширення робочих місць, розвиток та збільшення доданої вартості, виробництва інноваційно-інтелектуального продукту, що є передумовою організації стабільного функціонування й активного розвитку національної інноваційно-інвестиційної моделі економіки країни Україна. При цьому слід зважати, що організація й ефективне функціонування новітніх технологічних процесів, їх модернізація й постійне оновлення відповідно до науково-технічних досягнень залежна від рівня освіченості, професійності, кваліфікаційної підготовки, організованості, усвідомлення відповідальності всіх працівників, особливо чиновників та управлінського персоналу, задіяних в аграрно-продуктовому виробництві. Очевидно саме тому розвинуті країни світу нарощують темпи інвестування у ті галузі економіки, що сприяють забезпеченню розвитку й використання людського потенціалу. А саме: в інтенсифікацію аграрно-продуктового виробництва як просторового середовища організації додаткових робочих місць та забезпечення доброго здоров'я і активної життєдіяльності людини; освіту — базову основу добування, набуття та освоєння і поширення людиною знань, розвитку її свідомості, усвідомлення потреби глибокого аналітичного та критичного мислення, посилення інтересу до технічного, технологічного, економічного та соціального прогресу суспільства, держави; науку — базову основу мотивації до добування знань, розробки ідеї, її формулювання, глибини мислення, формування й розвитку інтелекту людини, проектування, розробки, виробництва й використання національного інтелектуального продукту з врахуванням різних особливостей природно-кліматичних зон з очевидними їх змінами зональних, регіональних та місцевих відмінностей.

Аграрно-продуктове виробництво — сфера, що органічно пов'язана з природним середовищем, з його розмаїттям рослинного світу, багатими різноманітними ресурсами та ресурсним потенціалом людини і його реалізацією. Саме ця сфера формує соціально-економічний клімат у суспільстві, рівень національного багатства країни, держави, продовольчу та економічну безпеку, що в кінцевому рахунку є основою національної безпеки України (рис. 1). При цьому слід зважати на те, що природні ресурси країни мають граничні межі географічного характеру, але безмежні в плані раціонального й ефективного використання їх людиною з безпечним врахуванням при цьому дії об'єктивних законів природи і економіки. Важливо забезпечити на рівні держави умови, правила, допустимі нормативи та мотивацію людини до раціонального й ефективного використання природних ресурсів розвитку аграрно-продуктового виробництва з метою уникнення ризиків органічного, водневого і мінерального виснаження ґрунтів, їх мінералізації і ерозії та організаційних і фінансових ризиків у період форс-мажорних обставин (землетрусів, воєнних зіткнень та ін.).

Перш за все це приведення у відповідність до оптимального співвідношення і рівня концентрації розвиток галузей рослинництва і тваринництва, їх зональної спеціалізації, забезпечення рівноваги їх розвитку. Природні ресурси, як-то ґрунти і їх якість, вологоємність, продуктивність теж — водні, лісові ресурси — неопціненне багатство України.

Ґрунти, що різні за своєю структурованістю і якістю в зональному і регіональному розрізі, сприятливі для культивування багатьох видів сільськогосподарських культур й виробництва різноманітних аграрно-продовольчих товарів, утримання і розвитку більшості галузей тва-

Рис. 1. Концептуальна модель інноваційного розвитку аграрно-продуктового виробництва в системі національної безпеки України

Джерело: сформовано на основі [27, с.439; 28, 23].

ринництва та функціонування різних суміжних галузей економіки, виробничі потужності яких спроможні переробляти необхідні обсяги та задовольнити потреби суспільства і держави у всіх видах продукції, забезпечуючи активну життєдіяльність і успішний високоінтелектуальний розвиток людини й суспільства в цілому. При цьому важливо реанімувати (відновити) ці ресурси — національне багатство України не тільки на сьогодні, а й на завтра та віддалену перспективу для наступних поколінь.

Особливої уваги держави, суспільства потребують людські ресурси щодо створення належних умов їхнього повернення у визволену від окупації Україну, їх адаптації до післявоєнних умов, формування й розвитку їх фізично-

го стану, інтелектуальності, духовності, граничні межі якісного розвитку яких є безмежними. В цьому плані важливим чинником є раціональне використання людських ресурсів, забезпечення їх робочими місцями, що сприяють підвищенню ефективності використання праці людини. Бо лише праця людини, корисна праця створює споживчу вартість товару. Це — з одного боку, з іншого — праця виступає як реалізація енергії людини, як затрата робочої сили людини взагалі, як продуктивна діяльність людського мозку, м'язової і нервової системи. Інтенсивність, результативність праці визначаються набутими знаннями людини, рівнем її обізнаності з технологією використання сучасних інтелектуалізованих систем машин і механізмів, та рівнем озброєності людини праці такою системою машин і механізмів та вмінням продуктивного їх використання у виробничому процесі, де створюється додана вартість і водночас людина набуває практичного досвіду, нових знань і можливостей, вищої професійності. Разом з тим, знання людини — це ресурс, дуже цінний ресурс, який без дії, без корисної діяльності людини, яка володіє цим ресурсом, цей ресурс ніякої вартості не створює, не забезпечує ніякого розвитку ні собі ні суспільству. "Знання, інформація самі по собі без освоєння їх людиною та корисного їх застосування в процесі трудової діяльності, їх використання й поширення, нічого не вартують. Саму тому найбільш вагомим фактором розвитку національної "інтелектуальної" економіки, "суспільства знань", створення більших обсягів доданої вартості є розвиток та раціональне використання потенціальних ресурсів людини: фізичних, інтелектуальних, духовних" [10, с. 127].

В той же час товарне аграрно-продуктове виробництво і його структурні складові, а саме: окремі продуктові підкомплекси та їх галузі формуються, функціонують і розвиваються за своїми законами, підпорядковуючись дії законів природи й об'єктивних економічних законів та законів ринкової економіки. Саме закони природи, в якій всі явища є взаємозалежними і взаємопов'язаними, обумовлюють свою зональну специфіку, структуру і обсяги виробництва аграрно-продуктових товарів.

Так, з метою уникнення антагонізму та організаційних й економічних ризиків між культурою соняшнику та бульбо-коренеплідними культурами недоцільно розмішувати їх посіви в господарствах зони Полісся, ґрунти яких найбільш сприятливі для виробництва картоплі, столових буряків, моркви та інших коренеплідних, та зони Лісостепу — традицій-

ної зони вирощування цукрових буряків — провідної технічної культури виробництва цукру в Україні.

Розвиток ефективного товарного аграрно-продуктового виробництва зумовлюється також об'єктивними економічними законами, від розуміння та дотримання дії яких залежить рівень розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, технічність і технологічність виробничих процесів, рівень продуктивності землі, праці та якості продукції. Разом з тим, це потребує створення відповідних умов доведення сільськогосподарської продукції до товарного виду і споживача (сортування, фасування, затарювання, доробки, глибокої промислової переробки, промислового довготривалого зберігання, маркетингові канали реалізації), а отже, необхідність інвестування розвитку логістики та введення в дію відповідних промислових потужностей. При цьому важливим дієвим фактором впливу на розвиток товарного аграрно-продуктового виробництва є мотивація праці, стимулюючого фактора та регулятора її інтенсивності, продуктивності й відтворення робочої сили.

Важливе місце в сукупності дієвих факторів впливу на розвиток і ефективність аграрно-продуктового виробництва посідає організаційна, економічна й фінансова доступність товаровиробників до закупівлі засобів виробництва, що має забезпечити його технічність і технологічність відповідно розвитку НТП. Мотиватором активізації цих процесів й ефективного функціонування товарного аграрно-продуктового виробництва є інвестиції, помірні податки, доступні кредити під впровадження новітніх інтелектуалізованих технічних засобів і технологій для забезпечення ефективності виробництва та приросту товарної продукції, її раціональної структури відповідно до задоволення потреб внутрішнього і зовнішнього ринку та нарощування валової доданої вартості.

Національне аграрно-продуктове виробництво — це система (сукупність) аграрно-продуктових підкомплексів і їх галузей, в яких формується своя структура сільськогосподарських та промислових галузей зі своїми обсягами, видами і асортиментом продукції, особливостями технологічних процесів та структурних складових, сегментацією, географією, природно-економічним середовищем [28, с. 22—23]. Зокрема, зернопродуктовий підкомплекс має зерногосподарства із асортиментом товарної продукції зерна багатьох культур — жита, пшениці, ячменю, вівса, гречки, гороху, кукурудзи, рису і т.д.: насіннєві господарства, що ви-

рощують для забезпечення посівних площ насінним матеріалом різних культур, їх сортів і гібридів, промислові підприємства первинної промислової переробки зерна на борошно (млини), крупи різних видів і асортименту (крупурушки), комбікорми (комбікормові заводи), виробництво енергетичних продуктів; промислові підприємства вторинної переробки — хлібопекарські, кондитерські і т.д.

Разом з тим вирощування зернових культур має свої агротехнічні, агробіологічні та інші особливості, що потребує спеціалізованих матеріально-технічних засобів, глибоких знань і професійності працюючих, які задіяні у виробничому процесі щодо його організації й забезпечення раціональної структури посівів зернових культур у полях сівозміни та застосування новітніх технологій щодо їх культивування, збирання, зберігання, доробки, переробки та реалізації. При цьому, кожна зернова культура (пшениця, кукурудза, горох, рис і т.д.) потребує своєї технології, організації і затрат праці, своїх виробничих витрат, що формують собівартість, якісні характеристики продукції, ціну на ринку, викликану відповідністю пропозиції попиту, свою прибутковість і рентабельність.

Таким чином, ефективний розвиток зернопродуктового виробництва залежить від рівня освіченості, професійності, кваліфікації працюючих, задіяних у сфері зерновиробництва та промислової переробки (технологів, агрономів, менеджерів, маркетологів і т.д.) а, отже, пов'язаний з розвитком освіти (підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації і т.ін.) і науки (селекція і насінництво — виробництво нових, більш продуктивних сортів і гібридів зернових культур, адаптованих до місцевих (зональних) умов вирощування з урахуванням мінливих природно-кліматичних особливостей); освоєння і впровадження новітніх технологій вирощування зернових і їх глибокої промислової переробки зерна та виробництва не тільки харчових продуктів, а й біоенергетичних ресурсів (біоетанол, біодизель і т.д.), що є одним із важливих каналів диверсифікації використання продукції та важливим заходом уникнення ризиків невизначеності із зовнішніми ринками і забезпечення енергонезалежності країни.

Розвиток зернопродуктового виробництва безпосередньо пов'язаний і залежний від доступності товаровиробників до матеріально-технічних ресурсів (пального, насінневого матеріалу, технічних засобів — тракторів, сільськогосподарських машин і обладнання, мінеральних і органічних добрив, засобів захисту рослин і ґрунтів та ін.), що потребує актив-

ізації розвитку відповідних галузей національної економіки: розвитку насінницьких господарств, підприємств сільськогосподарського машинобудування та хімічної промисловості, організації виробництва органічних добрив на базі відходів і допоміжної продукції аграрного виробництва.

Зернопродуктове виробництво потребує також розвитку розгалуженої системи інфраструктури в територіальному розрізі, що має сприяти створенню в регіонах підприємств з промислового зберігання зерна з врахуванням різних напрямів його використання: на харчові цілі, виробництво комбікормів для відгодівлі худоби, виробництво біоенергетичних ресурсів, диверсифікацію товарної продукції. При цьому слід враховувати потреби розбудови логістики для організації і поглиблення зовнішнь-економічних відносин.

Отже, зернопродуктове виробництво має своє природно-економічне середовище зі своєю інфраструктурою та взаємопов'язане і взаємозалежне від розвитку багатьох галузей національного господарства: науки, освіти, сільськогосподарського машинобудування, хімічної промисловості та ін. Відповідні, але зі своєю специфікою взаємозв'язків і взаємозалежностей є в основі розвитку всіх продуктових підкомплексів аграрно-продуктового виробництва.

Зокрема, спеціалізоване виробництво плодовоовочевої продукції має свої структурні складові щодо асортименту товарної продукції овочівництва, садівництва, що включає насінневий (посадковий) матеріал різних культур, сортів і гібридів; свіжі овочі різних видів (огірки, помідори, капуста різного асортименту і строків досягання і зберігання на всі смаки: білокачанна, кольорова і т.д.); плодовоовочеконсервну продукцію промислової переробки — консерви, соки, джеми і т.д.; різні види і технологічні схеми швидкої заморозки й тривалого зберігання. Це потребує від персоналу досконалих знань щодо організації виробництва, технологічних схем вирощування урожаю і догляду за конкретною культурою, своєї спеціалізованої системи сільськогосподарських машин і механізмів, їх придбання і застосування та організації (побудови) різних типів і видів промислових підприємств зі зберігання овочів, фруктів і їх промислової переробки чи доробки (сортування, соління, сушіння, заморозки, маркування, пакування).

Отже, розвиток овочівництва, теж — садівництва взаємопов'язаний з рівнем обізнаності, освіченості, професійності, кваліфікації працюючих у названих галузях, а отже, залежний

від рівня розвитку освіти (підготовка, перепідготовка спеціалістів-овочівників) і науки (селекція й насінництво) — виробництво нових більш продуктивних сортів і гібридів, адаптованих до місцевих (зональних) умов вирощування з урахуванням мінливих природно-кліматичних зональних особливостей.

Розвиток овочівництва (садівництва) також залежить від забезпечення матеріально-технічними ресурсами (насіннєвим (посадковим) матеріалом, засобами захисту рослин і ґрунтів, мінеральними і органічними добривами), енергетичними матеріалами, технічними засобами (трактори, автомобілі, різні сільськогосподарські машини), а отже, залежить від розвитку різних галузей промисловості та виробництва відповідної продукції, а також від функціонування наукових лабораторій і конструкторських бюро з пошуку винаходу і розробки різних видів хімічних засобів захисту рослин, ґрунтів від хвороб і шкідників, різних типів машин і механізмів, що мають спрямовуватись на виробництво продуктивних інтелектуалізованих систем машин і механізмів для галузі з метою впровадження новітніх енергозберігаючих технологій виробництва і глибокої переробки продукції.

Таким чином, ефективне функціонування плодоовочеконсервного виробництва має своє розгалужене виробничо-економічне середовище зі своєю структурою, інфраструктурою та взаємопов'язане і взаємозалежне від ефективного розвитку багатьох інших галузей, що в свою чергу мають свою структуру, інфраструктуру, відповідно своє середовище. Такі системи ефективно можуть функціонувати лише у взаємозв'язку з розвитком галузей овочівництва, садівництва, науки, освіти та ін., що забезпечують виробництво науковмісної продукції та підготовку високоосвічених працівників для галузі.

Важливе місце в сукупності дієвих факторів впливу на розвиток і ефективність товарного виробництва аграрно-продуктових товарів посідає організаційна й фінансова доступність товаровиробників до ринку засобів виробництва, що має забезпечити його технічність, технологічність, інноваційність, відповідно розвитку НТП, оптимальний рівень спеціалізації і концентрації виробництва, заплановані обсяги товарних ресурсів, відповідну ринкову інфраструктуру. Мотиватором функціонування товарного виробництва є інвестиції, помірні податки, доступні кредити під впровадження новітніх технічних засобів і технологій, що сприятиме приросту товарної продукції, її ра-

ціональної структури відповідно до потреб споживача, енергозбереженню та нарощуванню валової доданої вартості [32].

В системі дієвих факторів впливу на розвиток товарного аграрно-продуктового виробництва є інформаційне забезпечення шляхом організації й використання науково-технічної бази кон'юнктурної інформації та наявність каналів зв'язку товаровиробників з ринковими структурами. Це зумовлено необхідністю вивчення відповідності попиту-пропозиції на ту чи іншу продукцію, динамічності цін, тобто купівельної спроможності, що визначається доходами, і зокрема рівнем оплати праці, диференціацією доходів за найбільш і найменш доходними групами, станом функціонування і виробничою структурою особистих господарств населення, структурованістю використання доходів за видами товарів і послуг, що визначається рівнем їх ринкової ціни.

Фізіологічна потреба людини у різноманітних продуктах харчування та товарах повсякденного вжитку, вироблених із сільськогосподарської продукції має бути основою прогнозування обсягів її за каналами використання та відповідати віковому цензу людини, її звичкам, структури пропозиції, при цьому продукція має бути якісною і еколого-безпечною, що є базою розвитку людини, її потенціального ресурсу: фізичного, інтелектуального, духовного.

Рівень розвитку відповідних галузей промисловості, їх виробничих потужностей, сировиною чи/або технологічним чи допоміжним компонентом для яких є сільськогосподарська продукція чи продукти її переробки, мають відповідати потребам аграрного сектора економіки.

Відомо, що вихідна продукція галузей рослинництва завдяки її різноманітності і багатокомпонентності, різних якостей і органо-мінеральної структури має різне функціональне призначення й використання не тільки продовольчого споживання продуктів харчування у свіжому чи переробленому вигляді; а також слугує базою виробництва кормових ресурсів для розвитку тваринництва (солома, полова, висівки, шрот, макуха, жом, меляса) і виробництва натуральних харчових продуктів тваринного походження; у якості сировини (льонотреста, коноплі) є базою для: виготовлення натуральних безпечних для організму людини товарів широкого повсякденного вжитку (різного призначення тканин, одягу, взуття та ін.), виробництва біоенергетичних продуктів, різних будівельних матеріалів, фармакологічних продуктів та парфумів та інших продуктів.

Отже, функціонування галузей рослинництва, тваринництва і виробництво товарної продукції є мотиватором розвитку різних виробничих напрямів промислових підприємств: з обслуговування обробки, доробки й глибокої переробки та довготривалого зберігання сільськогосподарської продукції, базою формування й розвитку багатьох галузей переробної промисловості: борошномельної, консервної, виноробної, спиртової, лікєро-горіччаної, текстильної, біоенергетичної, фармакологічної, будівельної та ін. З іншого боку, ефективний розвиток названих галузей є визначальним для отримання валової доданої вартості та ефективного розвитку галузей рослинництва.

Найпотужнішим, найефективнішим і найдешевшим ресурсом для біологічної переробки продукції рослинництва є функціонування галузей тваринництва: скотарства, свинарства, вівчарства, конярства, звіроводства (кролівництва, норковиробництва), птахівництва, бджільництва, шовківництва. До того ж, як зауважував видатний український мислитель XIX століття С. Подолинський "Рослини в основному зберігають сонячну енергію, але не перетворюють її у механічну роботу, тоді як всі тварини у більшій чи меншій мірі перетворюють частину збереженої рослинами енергії у її найвищу форму — механічну роботу" [22, с.56—60].

Поява нових технологій з глибокої промислової переробки сільськогосподарської продукції та проміжних продуктів її переробки, їх активне застосування в аграрному секторі є одним із джерел виготовлення вітчизняних біоенергетичних продуктів з відновлюваної сировини, зокрема, біоетанолу, біодизелю, біогазу, бетаїну.

Технологічні схеми виробництва біоетанолу різні, залежно від виду продукції, що використовується у технологічному процесі. Так, з продукції цукробурякового виробництва найбільш широко використовується на біоетанол меляса, отримана в процесі переробки на цукор коренеплодів, а також цукровий сік. Виготовлення біоетанолу за різними технологічними схемами передбачає особливі технології вирощування цукрових буряків з врахуванням їх цільового призначення, а отже, різну величину виробничих витрат і їх структуру за статтями калькуляції процесу вирощування цукрових буряків, теж — процесу переробки коренеплодів.

Зокрема, вирощування цукрових буряків безпосередньо для виробництва цукру потребує внесення в ґрунт мінеральних добрив раці-

онального співвідношення NPK, що має забезпечити не тільки нарощування урожайності культури, а й високу цукристість коренеплодів та можливість максимального вилучення цукрів. Отримана меляса в процесі традиційної технологічної схеми переробки коренеплодів на цукор використовується на виготовлення спирту чи/або біоетанолу. Виробництво біоетанолу з меляси залежно від вмісту в ній цукрози становить: при 46% — 229 кг (290 л), при 48% — відповідно 237 кг (300 л), при 52% — 259 кг (328 л). 1 т біоетанолу = 1266 літрів [19, с. 3—8].

Вирощування цукрових буряків безпосередньо на виробництво спирту за технологічною схемою переробки на біоетанол цукрового соку потребує підвищених доз внесення азотних добрив, що не тільки забезпечує зростання урожайності, а й відповідно сприяє зменшенню витрат в процесі виготовлення біоетанолу. При цьому збільшується вихід біоетанолу з одиниці площі посівів цукрових буряків. Отже, технологію виробництва цукрових буряків доцільно структурувати за напрямками використання коренеплодів, що передбачено різними технологічними схемами виробництва біоетанолу. Спрямування переробки коренеплодів на виробництво цукру доцільно за умов наявності ринку його збуту, у тому числі й зовнішнього та розширення географії. Проміжний продукт цукроваріння — меляса має бути використаний для виробництва біоетанолу. Інший напрям використання коренеплодів — виробництво біоетанолу безпосередньо з цукрового соку. Ця технологічна схема доцільна за умови зменшення чи/або відсутності попиту на цукор зовнішнього ринку.

Для повного і комплексного використання проміжних продуктів цукроваріння паралельно з розвитком біоетанолової галузі доцільно впроваджувати інвестиційні проекти з переробки на біогаз жому (за умови його недовикористання тваринництвом) та барди на бетаїн, який є натуральним компонентом харчового раціону птиці, але поки-що закуповується по імпорту, і при тому, штучного виробництва, що є ризиковим для галузі.

Відродження власного цукрово-бурякового виробництва для повного забезпечення внутрішніх потреб цукру з цукрових буряків, виробництва біоетанолу й інших енергетичних продуктів сприятиме забезпеченню також енергетичної автономізації аграрно-продуктового виробництва та має базуватись на розробці стратегії комплексної державної цільової програми розвитку цукрово-бурякового підкомплексу як одного з головних стратегіч-

них завдань розвитку національної економіки України.

Потребують відродження результативні в минулому галузі льонарства, хмелярства, шовківництва. Зокрема, розвинута у господарствах Полісся галузь льонарства у поєднанні з підприємствами з переробки льону й виробництва льоноволокна та належної спеціалізованої інфраструктури забезпечувала формування в Україні розвинутого льонопродуктового підкомплексу, що у умовах ринку занепає. Його відродження сприятиме не тільки збільшенню робочих місць і зменшенню безробіття, а й відновленню натуральних продуктів широкого вжитку повсякденного використання, активізує діяльність підприємств текстильної (тканини), швейної (одяг, взуття), трикотажної (пряжа) промисловості, а також фармакологічної промисловості (медичні препарати), відродиться вітчизняне лакофарбове й паперове виробництво (лаки, фарби, папір) та ніші підприємства текстильного спрямування (неткані вироби), зросте додана вартість, збільшаться надходження до державного бюджету.

Льонівиробництво сприятиме також розвитку скотарства, бо його продукція є джерелом отримання половини та якісного білкового корму — макухи, що використовується на годівлю худоби. Відходи льонівиробництва є сировиною для виготовлення будівельних матеріалів, паливних брикетів та ін. При цьому збільшиться кількість робочих місць не тільки на селі, а й в містах, забезпечить потреби внутрішнього ринку екологічно безпечною натуральною продукцією та розширить можливості формувати експортні ресурси, поглиблюючи зовнішньоторговельні відносини.

Однією з перспективних форм інноваційно-інвестиційної моделі аграрно-продуктового виробництва є організація органічного землеробства. В основі функціонування й розвитку такого типу господарств — організація технологічних процесів, що передбачає екологізацію усіх сфер господарської діяльності, та забезпечує стабільно високу продуктивність ґрунтів, високу екологічну безпеку і якість харчових продуктів, товарів повсякденного вжитку, виготовлених із сільськогосподарської продукції, а також безпечної питної води, екологічності довкілля, природного середовища, підвищує якість життя людини, громади, суспільства.

В цьому плані перспективним напрямом є виробництво й застосування у технологічних процесах аграрно-продуктового виробництва нових інтелектуалізованих систем машин і механізмів, що сприяють організації "точного

землеробства", зокрема агродронів, за допомогою яких можливо точно визначити стан та органічну структуру ґрунтів, оптимізувати агробіологічний обробіток посівів, їх удобрення, збирання урожаю і т.д.

Важливою складовою інноваційно-інвестиційної моделі аграрно-продуктового виробництва є впровадження у виробничий процес нових технологічних схем виготовлення із сільськогосподарської продукції і продуктів її промислової переробки нових кінцевих продуктів споживання: нових видів харчових продуктів (зокрема, із бобових культур — білкових продуктів, що є заміниками тваринницької продукції); високоякісних кормів для тваринництва; продуктів повсякденного вжитку (текстилю, одягу, взуття та ін.); пакувальних органічних матеріалів; органічних добрив; біоенергетичних ресурсів (за прикладом країн ЄС, Швеції, Бразилії) та ін., що може суттєво збільшити обсяги та розширити структуру національної економіки, змінити або диверсифікувати канали реалізації кінцевої продукції, знизити ризики перевиробництва сільськогосподарської продукції, оптимізувати енергетичний потенціал та ресурсну базу національної економіки, дати новий потужний імпульс розвитку людини, її ресурсним складовим.

Отже, розвиток аграрно-продуктового виробництва взаємопов'язаний і взаємозалежний від функціонування багатьох галузей національного господарства; особливо науки, у тому числі й аграрно-економічної науки, що продукує наукоємну продукцію, високопродуктивні сорти і гібриди сільськогосподарських рослин й продуктивні породи тварин та сільськогосподарське машинобудування, що є виробником інтелектуалізованої системи машин, обладнання й механізмів; хімічної промисловості.

Разом з тим ефективність аграрно-продуктового виробництва визначатиметься тісністю організаційних та економічних взаємозв'язків із суміжними галузями економіки, їх органічною інтегрованістю та спільним мотиваційним механізмом щодо кінцевих результатів.

Мета і задачі формування, функціонування й розвитку національного аграрно-продуктового виробництва — це приведення його обсягів і структури продуктивних товарів і послуг вітчизняного виробництва у відповідність з потребами суспільства, наповнювати ринок багатим асортиментом, якісною аграрно-продовольчою продукцією та безпечними товарами повсякденного використання, у тому числі й енергетичними, виготовлених із власне виробленої сільськогосподарської сировини й про-

дуктів промислової переробки, вироблених у тому числі також з проміжної продукції.

Досягнення поставленої мети, що спрямоване на забезпечення, раціонального й ефективного використання всіх наявних в країні ресурсних чинників: матеріально-технічної бази, трудового потенціалу, наявної бази наукових та культурно-освітніх надбань, природно-кліматичних умов з їх зональними й регіональними відмінностями, розширить можливості культивування сільськогосподарських культур різних видів та нарощування його обсягів;

збільшить кількість робочих місць на основі удосконалення структури виробництва, відновлення розвитку традиційних для України галузей — льонарства, хмелярства — на Поліссі, цукробурякового виробництва — в Лісостепу, активізації розвитку тваринництва особливо скотарства, у т.ч. молочне;

активізує введення в експлуатацію нових виробничих потужностей і технологій глибокої переробки і довготривалого зберігання сільськогосподарської продукції, їх розсоєдженість в територіальному розрізі, що посилить потребу в додатковій робочій силі, знизить організаційні ризики форс-мажорних обставин. При цьому зростає фонд заробітної плати, що активізуватиме функціонування внутрішнього ринку та збільшення його ємності, сприятиме підвищенню продовольчої безпеки, зростуть надходження до бюджету та пенсійного фонду, підвищиться фінансово-економічна стійкість не тільки господарюючих структур аграрного сектору, а й всього національного господарства;

зменшить кількість безробітних, що знівелює причину соціальної напруги в суспільстві у всіх її аспектах: моральному, матеріальному, психологічному; зменшить потребу соціальних виплат (дотацій, субсидій, субвенцій), мінімізує кількість соціальних інститутів примусу (поліції, суддів, прокурорів і т.д.);

сприятиме повноцінному харчуванню населення країни якісною й безпечною продукцією власного виробництва, що підвищить імунітет й зміцнить здоров'я людини, як важливішого фактора формування її ресурсного потенціалу, самовідтворення, підвищення її життєдіяльності;

поглибить суспільну усвідомленість людини у необхідності підвищення культури господарювання, власної професійності, набутті нових знань, розширенні виробництва якісних інноваційних продуктів, зниження імпортозалежності та забезпечення продовольчої безпеки країни — важливішої складової національної безпеки України.

ВИСНОВКИ

Інноваційна модель господарювання в аграрному секторі України є стратегічним фундаментом для забезпечення сталого розвитку держави, зміцнення її економічної, продовольчої та національної безпеки. Реалізація цієї моделі потребує системного підходу, в якому ключову роль відіграють: державна політика, ефективне використання природних ресурсів, професійний людський капітал та високотехнологічні рішення.

Сталий розвиток аграрного сектору неможливий без чітко визначених державних цілей, закріплених у стратегічних документах України. Адже саме держава формує нормативно-правові умови, економічні стимули, регуляторні механізми та гарантії раціонального використання земельних, лісових і водних ресурсів, відновлення їх екологічних характеристик і запобігання деградаційним процесам.

Важливим є розуміння невід'ємної взаємозалежності між аграрно-продуктовим виробництвом та іншими секторами національної економіки — машинобудуванням, хімічною промисловістю, освітою та наукою, переробною галуззю, логістичною інфраструктурою. Ефективне функціонування кожного аграрного підкомплексу можливе тільки за умов достатньої забезпеченості матеріально-технічними ресурсами, доступності інноваційних технологій, розвинених систем промислової переробки та зберігання.

Людський потенціал виступає визначальним чинником формування конкурентоспроможного аграрного сектору, що забезпечує продовольчу та національну безпеку держави. Саме знання, компетентність, технологічна грамотність та мотивація працівників, управлінського персоналу й фахівців визначають здатність аграрного виробництва адаптуватися до сучасних викликів, впроваджувати інновації, забезпечувати високу продуктивність праці та створювати додану вартість. Розвиток освіти й науки у сфері агротехнологій, селекції, машинобудування, енергетики є визначальним чинником переходу до інтелектуальної економіки.

Сталий розвиток аграрної сфери потребує структурної модернізації, відродження та розвитку вітчизняних галузей, що мають високий мультиплікативний ефект — зокрема машинобудування, льонарства, цукрово-бурякового комплексу, біоенергетики. Це сприятиме зростанню зайнятості, збільшенню валової доданої вартості, активізації промислового потенціалу та формуванню експортних можливостей.

Особливий потенціал, як перспективні на-

прями інноваційної моделі, мають органічне землеробства і точне землеробство. Вони забезпечують екологізацію виробництва, підвищення якості продукції та збереження природних ресурсів. Використання інтелектуалізованих систем машин, агродронів та енергозберігаючих технологій відкриває можливість для створення високоефективних, наукоємних виробничих систем, адаптованих до зональних особливостей України.

У підсумку, успішна реалізація інноваційно-інвестиційної моделі аграрно-продуктового виробництва передбачає комплексну модернізацію виробничих процесів, розвиток науково-технічного потенціалу, формування висококваліфікованого людського капіталу та відновлення природних ресурсів. Лише за умов гармонійної взаємодії природи, технологій, економіки та людини аграрна галузь здатна забезпечити національні інтереси України, її енергетичну, продовольчу та економічну незалежність і стати рушійною силою сталого розвитку держави у довгостроковій перспективі.

Література:

1. Васильєва Л. М. Інноваційна модель розвитку аграрного сектору економіки. Інтелектуальна економіка в умовах суспільних трансформацій: матеріали IV міжнар. наук.-практ. форуму, (м. Житомир, 25 жовтня 2018 р.). Житомир, 2018. С. 9—16.
2. Вишневецька О. М., Бобровська Н. В., Вороніна Є. І. Інвестиційно-інноваційна основа розвитку аграрного сектору. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Випуск 8. С. 138—142.
3. Гадзало Я. М., Саблук П. Т., Лупенко Ю. О., Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. Аграрна реформа в Україні, її наукове забезпечення, результативність. Економіка АПК. 2021. № 7. С. 6—15.
4. Дем'яненко С. І. Аграрна реформа в Україні: історія і сучасність. Економічний аналіз. 2024. Том 34. № 1. С. 69—80.
5. Дудар Т. Розвиток інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2019. № 1. С. 60—69.
6. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи / Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк та ін. Київ.: ННЦ "ІАЕ", 2014. 517 с.
7. Кириленко І. Г., Івченко В. Є. Економічні аспекти трансформації сільськогосподарського виробництва в Україні. Економіка АПК. 2017. № 3. С. 21—28.
8. Кирилов Ю. Є., Грановська В. Г. Модель забезпечення конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств: теоретико-методичний аспект. Економіка АПК. 2019. № 11. С. 70—78.
9. Кіпіоро І. М. Проблеми та перспективи інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Економіка аграрного сектору та управління національним господарством. 2014. Випуск 1 (53). С. 120—126.
10. Коденська М. Ю., Нестерчук Ю. О., Соколюк С. Ю., Соколюк К. Ю. Людський капітал в системі соціально-економічних відносин: монографія. Умань: Видавець "Сочинський М.М.", 2017. 172 с.
11. Коденська М. Ю., Сегеда С. А. Закономірності розвитку аграрно-промислового виробництва та ефективність його функціонування. Економіка АПК. 2018. № 6. С. 30—39.
12. Крилова І. Г., Юзик А. А. Земельна реформа в Україні. Modern Economics. 2022. № 31. С. 69—76.
13. Кропивко М. Ф., Ксенофонтов М. М., Хміль Н. В. Напрями удосконалення державного управління аграрним сектором в умовах децентралізації влади та дерегуляції господарської діяльності. Економіка АПК. 2015. № 3. С. 5—14.
14. Кучер А., Кучер А., Хареба В., Демидчук Л., Східницька Г. Розвиток інноваційної діяльності аграрних підприємств: на шляху до агробізнесу 4.0. Agricultural and Resource Economics. 2023, vol. 9. № 4. С. 252—286.
15. Лопатинський Ю. М., Буринська О. І. Складові та пріоритети сталого розвитку аграрного сектору економіки: концептуально-теоретичний дискурс. Економіка АПК. 2018. № 6. С. 94—102.
16. Лупенко Ю. О. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в аграрній сфері України. Економіка АПК. 2014. № 12. С. 5—11.
17. Лупенко Ю. О. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності України на світових ринках сільськогосподарської продукції. Агросвіт. 2019. № 11. С. 16—23.
18. Мельничук Р. Регуляторні механізми в аграрному секторі України: виклики та перспективи. Вісник Львівського національного університету природокористування. Серія "Економіка АПК". 2025. № 32. С. 81—86.
19. Месель-Веселяк В. Я., Ярчук М. М. Організаційно-економічне удосконалення роботи цукробурякового під комплексу України. Економіка АПК. 2013. № 2. С. 3—8.
20. Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. Стратегічні напрями розвитку аграрного сек-

тору економіки України. Економіка АПК. 2016. № 6. С. 37—48.

21. Петренко К.В., Золотоверх Л.В. Трансформація економічного розвитку агросектору України в умовах інтеграції до ЄС. Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут". 2024. № 28. С. 38—45.

22. Подолинський С. Людська праця і її роль у розвитку енергії. Вибрані твори. Луцьк. 2004. С. 56—60.

23. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020. № 552-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 20. Ст. 142.

24. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019. № 722/2019. Офіційний вісник України. 2019. № 79. С. 7.

25. Рибачук В.П. Проблемні аспекти формування інноваційної моделі агропромислового виробництва регіону. Економіка АПК. 2016. № 9. С. 109—114.

26. Саблук П. Т. Інноваційна модель розвитку аграрного сектору економіки України та роль науки в її становленні. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія: Економіка та менеджмент. 2016. № 9. С. 34—42.

27. Сегеда С. А. Аграрно-продуктове виробництво України: монографія. Вінниця: Видавництво ТОВ "Меркьюрі-Поділля", 2020. 672 с.

28. Сегеда С.А. Розвиток аграрно-продуктового виробництва: теорія, методологія, практика: автореф. дис.... д-р. екон. наук: 08.00.03. Київ, 2021. 40 с.

29. Сиротюк Г. Концептуальні засади сталого розвитку аграрних підприємств. Аграрна економіка. 2018. Т.11. № 3—4. С.87—95.

30. Сіренко Н.М. Концептуальні засади інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2012. № 1. С. 234—240.

31. Соколюк С.Ю. Концептуальні засади стратегії інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору. Економіка і суспільство. 2017. Випуск № 13. С. 722—726.

32. Шубравська О.В. Розвиток агропродовольчого виробництва України: завдання і виклики. Економіка АПК. 2016. № 4. С. 5—12.

33. Prokopa I, Rykovska O., Mykhailenko O. and Fraier O. The agriculture of Ukraine amidst war and agroecology as a driver of post-war reconstruction. Studies in Agricultural Economics. 2024. № 126, pp. 90—100.

34. Rudevskaya, V., Gutsul, T., Tesak, O., & Kyselov, O. Investment Attractiveness of Agricul-

ture in Ukraine: Factors and Prospects for the Future. Futurity Economics&Law, 2024. № 4 (1), pp. 22—37.

References:

1. Vasil'ieva, L. M. (2018), "An innovative model for the development of the agricultural sector of the economy", *Intel'ktual'na ekonomika v umovakh suspil'nykh transformatsij materialy IV mizhnar. nauk.-prakt. forumu [Intellectual economy in the context of social transformations, Conference Proceedings of the IV International Scientific and Practical Forum]*, Zhytomyr, Ukraine, pp. 9—16.

2. Vyshnevs'ka, O. M. Bobrovs'ka, N. V. and Voronina, Ye. I. (2015), "Investment and innovation basis for the development of the agricultural sector", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, Vol. 8, pp. 138—142.

3. Hadzalo, Ya. M. Sabluk, P. T. Lupenko, Yu. O. Mesel'-Veseliak, V. Ya. Fedorov, M. M. (2021), "Agrarian reform in Ukraine, its scientific support, effectiveness", *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 6—15.

4. Dem'ianenko, S. I. (2024), "Agrarian reform in Ukraine: history and present", *Ekonomichnyj analiz*, vol. 34. 1, pp. 69—80.

5. Dudar, T. (2019), "Development of innovative activity in the agricultural sector of the Ukrainian economy", *Visnyk Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, vol. 1, pp. 60—69.

6. Innovatsijne zabezpechennia rozvytku sil's'koho hospodarstva Ukrainy: problemy ta perspektyvy [Innovative support for the development of agriculture in Ukraine: problems and prospects], (2014), / Yu. O. Lupenko, M. J. Malik, O. H. Shpykuliak ta in. NSC "IAE", Kyiv, Ukraine.

7. Kyrylenko, I. H. and Ivchenko, V. Ye. (2017), "Economic aspects of the transformation of agricultural production in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 21—28.

8. Kyrylov, Yu. Ye. And Hranovs'ka V. H. (2019), "Model for ensuring the competitive development of agricultural enterprises: theoretical and methodological aspect", *Ekonomika APK*, vol. 11, pp. 70—78.

9. Kipioro, I. M. (2014), "Problems and prospects of innovative activity of agricultural enterprises", *Ekonomika ahrarnoho sektora ta upravlinnia natsional'nym hospodarstvom*, Vol. 1 (53), pp. 120—126.

10. Kodens'ka, M. Yu. Nesterchuk, Yu. O. Sokoliuk, S. Yu. and Sokoliuk, K. Yu. (2017), *Liud's'kyj kapital v systemi sotsial'no-ekonomichnykh vidnosyn [Human capital in the system of socio-*

economic relations], Publisher "Sochynsky M.M. Uman, Ukraine.

11. Kodens'ka, M. Yu. and Sehed S. A. (2018), "Regularities of development of agro-industrial production and efficiency of its functioning", *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 30—39.

12. Krylova, I. H. and Yuzyk, A. A. (2022), "Land reform in Ukraine". *Modern Economics*, vol. 31, pp. 69—76.

13. Kropyvko, M. F. Ksenofontov, M. M. Khmil', N. V. (2015), "Directions for improving public administration of the agricultural sector in the context of decentralization of power and deregulation of economic activity", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 5—14.

14. Kucher, L. Kucher, A. Khareba, V. Demychuk, L. & Skhidnytska, H. (2023), "Development of innovation activities of agrarian enterprises: towards agribusiness 4.0", *Agricultural and Resource Economics*, vol. 9 (4), pp. 252—286.

15. Lopatyns'kyj, Yu. M. and Buryns'ka O. I. (2018), "Components and priorities of sustainable development of the agricultural sector of the economy: conceptual and theoretical discourse", *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 94—102.

16. Lupenko Yu. O. (2014), "Priority areas of innovation activity in the agricultural sector of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 5—11.

17. Lupenko Yu. O. (2019), "The role of innovation in ensuring Ukraine's competitiveness in global agricultural markets", *Ahrosvit*, vol. 11, pp. 16—23.

18. Mel'nychuk, R. (2025), "Regulatory mechanisms in the agricultural sector of Ukraine: challenges and prospects". *Visnyk L'vivs'koho natsional'noho universytetu pryrodokorystuvannia. Seriya "Ekonomika APK"*, vol. 32, pp. 81—86.

19. Mesel'-Veseliak, V. Ya. and Yarchuk, M. M. (2013), "Organizational and economic improvement of the work of the sugar beet complex of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 3—8.

20. Mesel'-Veseliak, V. Ya. and Fedorov, M.M. (2016), "Strategic directions of development of the agricultural sector of the economy of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 37—48.

21. Petrenko, K.V. and Zolotoverkh, L.V. (2024), "Transformation of the economic development of Ukraine's agricultural sector in the context of integration with the EU", *Ekonomichnyj visnyk NTUU "Kyivs'kyj politekhnichnyj instytut"*, vol. 28, pp. 38—45.

22. Podolyns'kyj, S. (2004), *Liuds'ka pratsia i ii rol' u rozvytku enerhii* [Human labor and its role in energy development], *Vybrani tvory*, Luts'k, Ukraine.

23. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), *The Law of Ukraine "On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the conditions for the circulation of agricultural land"*, *Vidomosti Verkhovnoi Rady of Ukraine*, vol. 20, p. 142.

24. The President of Ukraine (2019), Decree "About the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030", *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 79, p. 7.

25. Rybachuk, V.P. (2016), "Problematic aspects of the formation of an innovative model of agro-industrial production in the region", *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 109—114.

26. Sabluk, P.T. (2016), "The innovative model of development of the agrarian sector of the economy of Ukraine and the role of science in its formation", *Problemy innovatsijno-investytsijnogo rozvytku. Seriya: Ekonomika ta menedzhment*, vol. 9, pp. 34—42.

27. Sehed, S.A. (2020), *Ahrarno-produktove vyrobnytstvo Ukrainy* [The agricultural and food production of Ukraine], *Vydavnytstvo TOV "Merk'iuri-Podillia"*, Vinnytsia, Ukraine.

28. Sehed, S.A. (2021), "The development of agrarian production: theory, methodology, practice", Doctor of Economic Science Thesis, Economics and management of the national economy, KROK University, Kyiv, Ukraine.

29. Syrotiuk, H. (2018), "The conceptual principles of sustainable development of agricultural enterprises", *Ahrarna ekonomika*, Vol. 11. 3—4, pp. 87—95.

30. Sirenko, N.M (2012), "The conceptual principles of innovative development of the agricultural sector of the economy of Ukraine", *Marketynh i menedzhment innovatsij*, vol. 1, pp. 234—240.

31. Sokoliuk, S.Yu. (2017), "The conceptual principles of the strategy of innovative development of agricultural sector enterprises", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 13, pp. 722—726.

32. Shubravs'ka, O.V. (2016), "The development of Ukrainian agri-food production: tasks and challenges", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 5—12.

33. Prokopa, I. Rykovska, O. Mykhailenko, O. and Fraier, O. (2024), "The agriculture of Ukraine amidst war and agroecology as a driver of post-war reconstruction". *Studies in Agricultural Economics*, vol. 126, pp. 90—100.

34. Rudevska, V. Gutsul, T. Tesak, O. and Kyselov, O. (2024), "Investment Attractiveness of Agriculture in Ukraine: Factors and Prospects for the Future", *Futurity Economics&Law*, vol. 4 (1), pp. 22—37.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2025 р.